

ISLOM OLAMIDA YETAKCHILIK: MUAMMOLAR VA IMKONIYATLAR

Toshtemirova Shohista

Tarix fakulteti 2-kurs magistranti

Annotatsiya. Islom olamidagi etakchilik tarixiy meros, madaniy an'analar va zamonaviy muammolar bilan shakllangan turli xil siyosiy, ijtimoiy va diniy kontekstlarni o'z ichiga oladi. Milliy davlatlarning boshqaruvidan tortib diniy yetakchilarning ta'sirigacha, aksariyati musulmonlar yashaydigan mamlakatlar va jamoalardagi yetakchilik dinamikasi murakkab va ko'p qirrali. Ushbu maqola islom olamidagi yetakchilikning mohiyatini o'rganib, samarali boshqaruv uchun asosiy muammolar, imkoniyatlar va potentsial yo'llarni ko'rib chiqadi.

Kalit so'zlar. Islom olami, siyosiy yetakchilik, diniy yetakchilik, fuqarolik jamiyati, boshqaruv, tarixiy kontekst, siyosiy beqarorlik, iqtisodiy nomutanosibliklar, globallashuv, tashqi siyosat

LEADERSHIP IN THE ISLAMIC WORLD: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

Toshtemirova Shokhista

2 st year graduate student or the Faculty of History

Abstract. Leadership in the Islamic world encompasses a diverse array of political, social, and religious contexts, shaped by historical legacies, cultural traditions, and contemporary challenges. From the governance of nation-states to the influence of religious leaders, the dynamics of leadership in Muslim-majority countries and communities are complex and multifaceted. This article explores the nature of leadership in the Islamic world, examining key challenges, opportunities, and potential pathways for effective governance.

Key words. Islamic world, political leadership, religious leadership, civil society, governance, historical context, political instability, economic imbalances, globalization, foreign policy

KIRISH

Islomda yetakchilik tushunchasi nafaqat ma'naviy yetakchi, balki siyosiy arbob sifatida ham xizmat qilgan Muhammad payg'ambarga borib taqaladi. Uning Madinadagi boshqaruvi adolat, javobgarlik va jamiyat farovonligini ta'kidlaydigan etakchilikning asosiy tamoyillarini o'rnatdi. Uning vafotidan keyin keyingi xalifaliklar - Rashidun, Umaviylar, Abbosiylar boshqaruv uchun namunalar o'rnatdilar, ular bugungi kunda ham aks etib kelmoqda. Ummat tushunchasi yetakchilarning o'z

saylovchilari manfaati yo'lida harakat qilish uchun jamoaviy mas'uliyatini ta'kidlaydi. Hozirgi zamonda Islom olamida siyosiy yetakchilik turlicha. Saudiya Arabistoni va Iordaniyadagi monarxiyalardan Turkiya va Indoneziya kabi respublikalargacha, har bir tizim o'ziga xos tarixiy va madaniy kontekstlarni aks ettiradi. Rahbarlar ko'pincha an'anaviy hokimiyatni zamonaviy boshqaruv talablari bilan muvozanatlash bilan kurashadilar. Diniy yetakchilikka kelsak, olimlar va ulamolar kabi diniy yetakchilar jamoatchilik fikri ustidan sezilarli ta'sirga ega bo'lib, siyosiy qarorlarga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ularning islom ta'limotlarini talqin qilishlari ijtimoiy normalar va siyosatlarni shakllantirishi mumkin. Biroq, diniy rahbarlarning vakolatlari mintaqaga qarab farq qiladi, ba'zi mamlakatlar boshqaruvdagi diniy ta'sirni cheklaydigan dunyoviy asoslarni qabul qiladi.

Fuqarolik jamiyatini boshqarish esa nodavlat notijorat tashkilotlari (NNT), faollar va jamoat yetakchilari ijtimoiy adolat, inson huquqlari va iqtisodiy taraqqiyotni himoya qilishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. “O't ildizlari” harakati ko'pincha fuqarolik jamiyatidan paydo bo'lib, mavjud kuch tuzilmalariga e'tiroz bildiradi va javobgarlikni talab qiladi.

Aksariyati musulmonlar istiqomat qiladigan ko'plab mamlakatlardagi siyosiy beqarorlik ko'p qirrali muammo bo'lib, turli tarixiy, ijtimoiy va iqtisodiy omillarga asoslanadi. Bu beqarorlik ko'pincha avtoritar boshqaruv, keng tarqalgan korrupsiya va mazhablararo nizolar orqali namoyon bo'ladi, bularning barchasi samarali boshqaruvni sezilarli darajada buzadi va jamoatchilikning yetakchilikka bo'lgan ishonchini yo'qotadi.

Aksariyat musulmonlardan iborat ko'plab mamlakatlar avtoritar boshqaruvning uzoq davom etgan davrlarini boshidan kechirgan. Liderlar ko'pincha nodemokratik yo'llar bilan hokimiyatga keladi va o'z pozitsiyalarini zulmkor taktikalar, jumladan, senzura, siyosiy repressiya va muxolifatni bostirish orqali saqlab qoladi. Bu avtoritar tutqich siyosiy plyuralizmni bo'g'ib, fuqarolar ishtirokini cheklab qo'yadi, bu esa jamiyatda turli ovozlarni uchun vakillik etishmasligiga olib keladi.

Bunday muhitda fuqarolar o'zlarini huquqdan mahrum va kuchsiz his qilishlari mumkin, bu esa keng tarqalgan siyosiy jarayonlardan umidsizlikka olib keladi. Demokratik institutlar va amaliyotlarning yo'qligi nafaqat norozilikni keltirib chiqaradi, balki ekstremistik mafkuralar ildiz otishi mumkin bo'lgan bo'shliqni ham yaratadi. Siyosiy fikr bildirish uchun qonuniy yo'llarning yo'qligi odamlarni radikallashtirish sari undashi va mintaqani yanada beqarorlashtirishi mumkin.

Korrupsiya ko'plab musulmonlar yashaydigan mamlakatlarda siyosiy beqarorlikka olib keladigan yana bir muhim omildir. Korrupsiyaviy amaliyotlar davlat institutlarining qonuniyligini yo'qotib, qarindosh-urug'chilik va manfaatparastlik avj olgan muhitni yaratadi. Davlat mansabdor shaxslari o'z saylovchilari farovonligidan

ko‘ra shaxsiy manfaatni birinchi o‘ringa qo‘ysa, bu resurslarning noto‘g‘ri taqsimlanishiga va davlat xizmatlarining pasayishiga olib keladi.

Mazhablararo mojarolar ayniqsa sunniy va shia musulmonlari (va boshqa diniy ozchiliklar) o‘rtasidagi bo‘linishlar mavjud keskinlikni kuchaytirgan ayrim hududlarda yaqqol namoyon bo‘ladi. Tarixiy shikoyatlar, siyosiy hokimiyat kurashlari va tashqi ta'sirlar mazhablararo zo'ravonlikni qo'zg'atib, keng tarqalgan beqarorlikka olib kelishi mumkin. Iroq va Suriya kabi mamlakatlarda mazhablararo mojarolar to‘la-to‘kis fuqarolik urushlariga aylanib, halokatli gumanitar inqirozlarga olib keldi.

Saudiya Arabistonining global aloqalari

Saudiya Arabistonining geosiyosiy strategiyasi uning G‘arb davlatlari, xususan AQSh va Yevropa davlatlari bilan munosabatlari bilan chuqur bog‘langan. Ushbu strategik ittifoq ko‘pincha terrorizmga qarshi kurash, mintaqaviy barqarorlikni ta‘minlash va energiya ta‘minotini ta‘minlash bo‘yicha o‘zaro manfaatlar atrofida quriladi. Biroq, bu munosabatlarning murakkabligi ikki tomonlama rivoyatni ochib beradi: Qirollik o‘zini ekstremizmga qarshi qal‘a sifatida ko‘rsatsa-da, bir vaqtning o‘zida diniy institutlari va maktablari orqali radikal mafkuralarni eksport qilishda ayblovlarga duch keladi.

Saudiya Arabistoni va G'arb davlatlari o'rtasidagi hamkorlik tarixan umumiy xavfsizlik tashvishlari bilan bog'liq. Terrorizm qo‘rquvining kuchayishi bilan ajralib turadigan 11-sentabrdan keyingi manzara Qirollik Al-Qoida va IShID kabi ekstremistik guruhlariga qarshi kurashda G‘arb davlatlari bilan hamkorlikni kuchaytirganini ko‘rdi. Bu hamkorlik razvedka ma'lumotlarini almashish, qo'shma harbiy operatsiyalar va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi choralarni o'z ichiga oladi.

Terrorizmga qarshi kurash: Saudiya Arabistonining terrorizmga qarshi kurashdagi roli katta, chunki Qirollik harbiy salohiyat va razvedka infratuzilmasiga katta miqdorda sarmoya kiritgan. 2015-yilda boshlangan Islom Harbiy Terrorizmga qarshi Koalitsiyasi (IMCTC) kabi tashabbuslar Ar-Riyodning arablarning terrorizmga jamoaviy javob berish majburiyatiga ega ekanligidan dalolat beradi. Bu koalitsiya ekstremistik mafkuralarga qarshi kurashish va xavfsizlikni ta‘minlashda ko‘pchilikni musulmonlar tashkil etuvchi davlatlar o‘rtasida muvofiqlashtirishni kuchaytirishga qaratilgan.

Barqarorlikni qo‘llab-quvvatlash: Qirollikning strategik ittifoqlari mintaqadagi iqtisodiy va siyosiy barqarorlikni ham qamrab oladi. Saudiya Arabistoni o'zining ulkan neft zaxiralari va moliyaviy resurslaridan foydalangan holda OPEKda hal qiluvchi rol o'ynaydi va global energiya bozorlariga ta'sir ko'rsatadi. Ushbu iqtisodiy ta'sir Qirollikka neft importiga tayangan G'arb davlatlari tomonidan ko'pincha ijobiy baholanadigan beqaror mintaqada barqarorlikni saqlab qolish imkonini beradi.

Tanqidchilar qirollikning xorijdagi masjidlar va ta'lim muassasalarini moliyalashi ko'pincha islomning o'ta konservativ talqini bo'lgan vahhobiylik bilan mos kelishini ta'kidlamoqda. Bu butun dunyo bo'ylab musulmon jamoalarining potentsial radikallashuvi haqida xavotirlarni kuchaytirdi. Saudiya Arabistoni tashqi siyosatining bu jihatiga qarshi norozilik uning diniy targ'ibot tashabbuslarida mas'uliyat va shaffoflikni oshirishga chaqirishlariga sabab bo'ldi.

Ekstremizmning oqibatlari faqat tashqi tasavvurlar bilan cheklanmaydi; ular Saudiya jamiyatining o'zida namoyon bo'ladi. Qirollik ekstremistik guruhlariga aloqador ichki terror hujumlariga duch keldi, bu hukumatni ta'lim va diniy ta'limga bo'lgan yondashuvini qayta ko'rib chiqishga undadi. Muammo an'anaviy islomiy qadriyatlarga putur etkazmagan holda ushbu institutlarni isloh qilishdan iborat bo'lib, bu munozarali masala bo'lib qolmoqda.

Ekstremizm bilan bog'liq tanqidlarga javoban Saudiya Arabistoni o'zining global imidjini o'zgartirish uchun yumshoq kuch strategiyalariga tobora ko'proq murojaat qilmoqda. Madaniy diplomatiya va dinlararo muloqot Qirollikning o'zini mo'tadil islomiy davlat sifatida ko'rsatishga qaratilgan sa'y-harakatlarining asosiy tarkibiy qismiga aylandi.

Xulosa

Islom olamidagi yetakchilik muhim muammolar va istiqbolli imkoniyatlar bilan ajralib turadigan murakkab manzaraga duch kelmoqda. Ijtimoiy-siyosiy dinamika, iqtisodiy nomutanosiblik va madaniy xilma-xillik innovatsion va inklyuziv etakchilik yondashuvlarini talab qiladigan to'siqlarni keltirib chiqaradi. Siyosiy beqarorlik, mazhablararo tafovut va demokratik boshqaruv uchun kurash kabi muammolar ko'pincha samarali etakchilik va rivojlanishga to'sqinlik qiladi. Bundan tashqari, globallashuv va texnologik taraqqiyotning jadal sur'atlari rahbarlarga moslashish va innovatsiyalar kiritish uchun ham qiyin, ham imkoniyat yaratadi. Biroq, islom olami ham boy manba va salohiyatga ega. Islom ta'limotiga xos bo'lgan adolat, jamoa va axloqiy boshqaruv qadriyatlari birdamlik va taraqqiyotni ta'minlashga qaratilgan rahbarlar uchun asosiy tamoyil bo'lib xizmat qilishi mumkin. Bundan tashqari, yoshlar demografiyasi noyob imkoniyatni taqdim etadi; aholining salmoqli qismi 30 yoshdan kichik bo'lsa, o'zgarishlarni amalga oshirish uchun o'z kuchi va ijodkorligini ishga solish imkoniyati mavjud. Ushbu demografiyani ta'lim, tadbirkorlik va fuqarolik faolligi orqali kuchaytirish jamiyatdagi o'zgarishlarga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, dinlararo muloqot va hamkorlik islom dunyosi ichida ham, tashqarisida ham tinchlik va hamkorlikni mustahkamlash, tafovutlarni bartaraf etishi va o'zaro tushunishni rivojlantirishi mumkin. Inklyuzivlikni va xilma-xillikni hurmat qilishni birinchi o'ringa qo'yadigan liderlar kuchliroq va bardoshli jamoalarni qurishlari mumkin.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Islom olamida yetakchilik oldida turgan muammolar og'ir bo'lsa-da, ularni yengib bo'lmaydi. O'sish, innovatsiyalar va hamkorlik imkoniyatlaridan foydalangan holda, rahbarlar ushbu murakkabliklarni samarali hal qilishlari mumkin. Islomiy tamoyillarga asoslangan axloqiy yetakchilikka sodiqlik umid uyg'otishi va farovon kelajakka yo'l ochishi, pirovardida global barqarorlik va totuvlikka hissa qo'shishi mumkin. Sayohat mashaqqatli bo'lishi mumkin, ammo ko'rish, chidamlilik va birdamlik bilan ijobiy o'zgarishlar uchun imkoniyatlar juda katta.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

Bernard Lyuisning tarixiy tadqiqoti Musulmon dunyosi 2001

Jon Esposito Islom va arab dunyosi 2011

Mandeville, P., 2007. Global political Islam. New York: Routledge.

Ministry of foreign Affairs (mofa)., 2005. The foreign policy of the Kingdom of Saudi Arabia. Web.

Niblock, T., 2006. Saudi Arabia: Power, Legitimacy and Survival, New York: New York: Taylor & Francis.

Amina Vadud Musulmon ayollarning imkoniyatlarini kengaytirish: yetakchilik, ta'lim va ijtimoiy o'zgarishlar 2006

Abdulaziz Sachedina Islomiy yetakchilik kontseptsiyasi 2008

Alshamsi, M.J., 2011. Islam and Political Reform in Saudi Arabia: The Quest for Political Change and Reform. New York: Taylor & Francis.

Zaim H, Demir A, Budur T (2021) Ethical leadership, effectiveness and team performance: an Islamic perspective. Middle East Journal of Management 8(1): 42–66.

Sidani YM, Thornberry J (2010) The current Arab work ethic: antecedents, implications, and potential remedies.